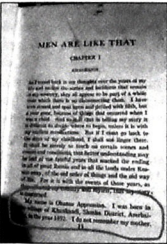

1928-ci ildə İndianapolisdə (ABŞ) Leonard Ramsdenin "İnsanlar belədir" ("Men Are Like That") kitabı işıq üzü görüb. Kitab 1892-ci ildə Xankəndidə anadan olmuş və ibtidai təhsilini Şuşa şəhərində almış Ovanes Apresyanın xatirələri əsasında yazılıb.

Kitabın "Xankəndi" adlı 1-ci fəslində Ovanes Apresyan 1905-1906-cı və 1918-1920-ci illərdə Qarabağda, həmçinin İrovan quberniyası ilə Qars vilayətində erməni silahlı dəstələrinin müsəlman əhali-

sino qarşı talanları barədə danışıb.

Apresyanın dediklərinə görə, bu yerlərdə yaşayanlar azərbaycanlılar və türklər olublar: "Bu torpaqlar onlara - türklərə məxsus olub. Türklər əsasən, bu torpaqlara aiddir, ermənilər isə buraya gəlməmişlər. Biz xristian azlığı olaraq türk-müsəlman çoxluğunun içində yaşayırdıq. Bu iki tayfalar arasında dəqiq irqi, dini müxtəliflik, adət və ənənə müxtəlifliyində olan məsafə heç vaxt bir araya gəlmədi. Ermənilər hər zaman yaxşı silahlanmışlar. Halbuki türklərin bığcaqdan başqa silahları olmadı".

1905-1906-cı illərdə azərbaycanlılara qarşı

1928-ci ildə ABŞ-da yazılmış kitabdakı erməni etirafları

qətləmlərin keçirilməsi barədə qeyd edən erməni şahid vurğulayır ki, sakitlik yaranandan sonra o Şuşa şəhərinə gedib və həmin vaxt türk kvartallarında yalnız dağıdılmış xarabalıqlar görüb. "Bütün evlər yandırılmış, sahibləri işə qətlə yetirilmişdi və eyni hadisə Xankəndidəki türk kvartallarında da baş verib", kitabda yazılıb.

Nəşrdə Xankəndidə baş vermiş daha bir olay xatırlanır. Belə ki, bir azərbaycanlıya onun digər azərbaycanlı tanışları qonaq gədirilər. Onlar bir yerdə nahar ediblər, daha sonra öylənərək məhmlər

şəklində türk kvartalına tərəf istiqamət aldılar. Türklər sonu yaxşı olmayacaq məsələdən hali oldular və güclü qorxu hissəsinə qapılaraq evlərinə girib-qapıları bağladılar, işıqları söndürdülər. Bizimkilər qapıları

**Ovanes Apresyan:
"Sonuncu türk öldürülənə qədər bu davam etdi"**

oxuyublar. Qonşuluqda yaşayan ermənilər narahat olaraq zakaqları çağırıblar. Qonaqlar gedəndən sonra isə kənddə sayıe yayıldı ki, onlar guya yolda erməni qadını və uşaqla rastlaşdıblar. Uşağı öldürüb, qadını isə özləri ilə aparıblar.

Hadisələrin sonrası belə yazılıb: "Bu söhbətləri eşidən ermənilər qəzəbləniblər və bizim qonşularımız olan türklərdən (azərbaycanlılardan) qisas almaq qərarına gəliblər. Kənddə olan zakaqlar günün günorta çağında türklərə hücum etməyə razılaşmışdılar... Onda bizimkilər öz silahlarını götürərək, kütlə

sonra bizim kənddə Rusiya inqilabı yatırıldı; zakaqlar yenidən öz səlahiyyətlərini icra etməyə başladılar və ermənilərə türklər arasındakı toqquşmalara son qoyuldu".

Beləliklə, bu fikirləri hələ 1928-ci ildə etiraf edən erməninin sözləri faktlardır və söz yox ki, bu gün belə faktlar dünyanın mühüm arxivlərində də saxlanılmaqdadır. Lakin bu gün qonşularımıza "erməni soyqırımını" əllərində bayraq edərək, Türk dünyasına qarşı alət edənələr nədənsə həmin arxivlərin açılması məsələsi gündəmə gələndə yaxarıları kənara çəkirlər. Çünki yaxşı bilirlər ki, arxivlər açılırsa, kimlərin qatıl,

soyqırımçı olduqları faktları danılmaz sübut və dəlillərlə ortaya çıxar. Lakin gec, ya da tez həmin faktlar ortaltığı çıxacaq və haqq, ədalət öz yerində bərqərar olacaq. **Bax, onda bu gün yaxarıları yırtan xristian klubunun erməniparast havadarları Türk dünyasının qarşısında həm mənəvi, həm də hüquqi cavablarını verməli olacaqlar.**